

ERI-YAKINTZA

AZPEITIA'TAR JULENE

“ARRITOKIETA”

Azpeitia-tar Julene'ri buruzko zeaztasunak San Martin'en Escritores Vascos, A. Onaindia'ren EUSKAL LITERATURA V'an, ta, agiri danez, maistra umezale ta maistra euskaldun jatorra izanik ipuiñak eta abar idatzi zituan **Amandriaren Altxoan** eta ZUENTZAT izenburuturiko idatzi jakingarrietan daurkikeguz ipuin ta edesgai ederrak.

Irakasle. Zumaia'n jaio zan Julene, 1888-1-8'an. Lenengo maillako Irakaskintzako maixtra, Donostia'n eta Bilbao'n ikasirik. Lenengo Bilbao'n erakutsi zuen, eta gero Abadiño'n eta Astorki Etxebarri jaunen etxean, Bilbao'n eta Zumaia'n. 1911'an Valladolid' egiñikako nor geiagotan lenengo zenbakia atera zuen, ondoren maistratza Bizkai'ko erri politean egiñik. Oso maite zuan Ea'ko erriak euzko emakume, Euzkal irakasle jator au. 1916'an Eskauritza'tar Endikarekin ezkondu zan, Mexiko'ra joanik; antxe asi zan euskeraz idazten eta “Arritokieta” bere izenordea erabilten: ango Euzko Batzokiak Iñaki Deunaren omenez ospatu zuen. 1920'an, Euskalerrri'ra dator berriro, eta Bizkai'ko Aldundiak bere Auzo-lkastoletarako iragarri zuen norgeiagoe-tan berau geratu zan aurrenen eta lkastola oietako maistra guztien Buru izendatu zuten. Urrengo urtean, kargu ori utzi ta Zornotzako San Migel auzunean erakutsi zigun; gero berriz, 1936'rarte, Abadiño'ko Mendiola'n eta Matiena'n beste ainbeste. Irakasle arloan zintzoa izan zaigu beti, egiazko emakume bati dagokionez. Ona Julene Albizuri, Axpeko alaba eta irakasle aspergaitz izanak diñoskuna ZUENTZAT idaztiaren ITZAURREAN.

“Urte asko dira Azpeitia'tar Julene irakaslea ezagutzen dodala. Abadiño'n zortzi urtetan. Matiena'ko Bizkai-Auzo-ikastoletan, biok izan giñan irakasle. Zortzi urte aiek nere gogoan utzi eben oroipena ikastolatza, umeatza eta irakasleatza, ez zait iñoiz gutxitu. Liburu onetako “Poussy gaxoa” irakurri nebanian, Matiena'ko ikastolan nengoala uste izan neban, ango neskatxo mutikoen artean, gerrate-aurreko denboretan.

Azpeitia andreari maitasun aundi bi aurkitu dizkiot beti biotzean: bere gurasoen Euskal-Erria, erri onen izkuntza, (Beti Ama Euzkera esateko oitura du) eta Euskal Erriko umeak, mutikoak batez be. Mutikoentzat aparteko era dau erakusteko, asiera ona biotzetan ereiteko, eta sentimentu onak euren gogoetan esnatzeko.

Idatzi Deun'eko Jose'ren edesti ukigarria eurai azaltzean ikusi dodaz amaika urteko mutikoak negarra begi-ertzean dabiela.

Umeak zenbat maite dauzan liburu onetako lenengo lantxoan eta beste askotan ikusten da. Euskal-Erriari dautzan maitasuna berriz “Eguneroko Arrateko Amaren irratan... izendunean, eta Ama Euskera biotzean zeñ sakon sartua daukan, ikusi gantzake bere alde egin dauzan lanetatik, geien-geienak diru ordain gabe.

Gerratea baño len “Kirikiño Saria” irabazi eban. Ama Euskera'ren alde eskatu

deutsezan lan danak egin ditu. Gerrate aurretik asteoro idazten eban euskeldun umeen alde. Ume-izti edo Pedagogia gaiak erabillirik "Arritokieta" izenpetuta.

Eta gerratea amaituta "Karmel" aldizkarian, izenorde beragaz, Loiola'ko irratian, Arrate'koan, eta Euskaltzaindiak eskatu dizkion lanetan. Donostia'ko Centro de Atracción y Turismo'k saritutako irakurgai bat ere bai du "Odolak odolari dei" izenduna eta Euskaltzaindiak saritutako bi ere bai "Osasuna, merketza ta janaritzta", eta "Amandrearen altzoan" bestea, eta Paris'eko Euskal-Kulturaren alde'k saritutako irakurgai bat ere bai "Goizeko Izarra" izenduna. Euskerearen alde lana egiten nekazten ez dan emakumea da Julene Azpeitia.

Ikastolan lan aundia egiten eban umei bi gauza buru-biotzetan sartzeko; biargiñak eta zintzoak ba-ziran, munduan defendituko zireala esaten eutzen.

Caceres'ko Caja de Previsión Extremeña'k sortutako sari bat irabazi eban "Leción práctica a los niños sobre las virtudes y excelencias del Ahorro" izendun lanagaitik eta Bizkai'ko Aurrezki Kutxak sortutako sariketa baten, Matiena ikastolan zalarik, irabazi eban lenengo saria "Instituciones pre y postescolares que pudieran crearse alrededor de las escuelas de Barriada de Vizcaya" lan ederrakaz.

Orañ askotan esan deust, bere ikastoletako umeak, pamily beartsuetan jaioak, gizartean bi edo iru malla gorago bizi dirala ikusteak poz aundia ematen diola, berak ere, bere erakutsien bitartez, gorakada orretan zer ikusia badabela uste dualako.

Gaiak, erak eta luze-zabal-sakontasunak umeentzat neurtuta dagoz. Lan danak dira astunkeri gabeak, eta gai bat edo beste, naiz gaia azaltzeko era umeentzat ainiñ ariñak ez dirala iruditu ezkerro, irakasleak ipiñiko dauz umeen adimenen neurrian.

Nere ustez euskaldun umei euskeraz irakurtzeko zaletasuna sortzeko liburu berarizkoa da. Eta onen ondoren datorrena ere bai.

Biak dituzte dibujo ederrak, Eibar'ko Julen Zabaletak egiñak, eta zuzenezkoa da au emen esatea umeentzat egiten diran liburuetan irakurgaiak bezin garrantzi aundia dibujoak dutelako.

Azpeitia'tar Julene irakasleak egin daben lan au, geure Ama Euskera-ren onerako izan daitela, geure gurasoengandik artu genduan izkera maitagarri oni euskaldun danok deutzagun zorra ordaintzeko, eta euskaldun idazle eta irakurleak geitu daitetzan.

Nik beintzat pozik ipiñi dot neure ondar-alea, itzaurre au biotz-biotzez idatziaz.

Axpe 8-9-96

Juliana de Albizuri y Goxencia de Armendariz Ikusten dogunez Julene gipuzkoar emakume irakasle jator au biotzez geure-geurea dogu, Bizkaia'ri ainbeste mezede egindakoa! Zumaia'n jaio ta Bilbo'n illa. Goiz Argi'k (1980'gko otsaillak 16) onela idazten eban: "Azpeitia'tar Julene, bere bizi guztian irakasten ari izan dan maistra, Zumaia'n jaio ta Bilbo'n ilda 92 urte aundi munduan eginda. Asko idatzi zuan euskeraz, umeentzako ipuin ta irakurgaiak batez ere. "Amandrearen altzoan" liburuak, 1961'an agertuak, eun ipuin ditu. Geroago 1974'an "DONOSTI AURREZKI-KUTXAK" "ZUENTZAT" atera zuan, umeentzako liburu apaña; ume-zale ta ezitzaile izaki Julene zana. G.B. Euskalerriak badu zorrik euskal-idazle orrekin.

Euskal idazleak zirikatu eta sututzeagaitik "Euskaltzaleak" bazkunak nai izan zuan —Zumarraga'n 1927 garren urtean ospatu zuan Euskal-Egunean, saritxo bat urteoro eskeiñi, urteburuan edozein egunkari edo aldizkingietan, ager zeiken idazlan bikaiñenari. Saritxo orren izena "Kirikiño" euskal idazle trebearena izango zan.

1929 garren urteko "Kirikiño" saria irabazi zuan idazlana IRULEAK izan zan ta bere egillea Ormaetxea'tar Nikola yauna.

1930 garren urteko saria irabazi zuan idazlana EMAKUME EUSKOTARA ta, bere egillea Eguzkitza'tar Yon U. yauna.

1931 garrengo urtean irabazle Agife'tar Toma (Bafensoro) izan zan ta idazlanaren izena: AMAIKA NEKEREN SEMEA DEK OGIA.

1932 garren urtean Agife'tar Yoseba Mirena (Lizardi'Yoseba Mirena yauna) izan zan irabaztun bere ETXE BARNE BIZIA'z.

Ta 1933 garren urtean, Azpeitia'tar Julene andrea (Afi-tokieta) EUSKOTAR UMEEN ALDEZ. EULI BATEN EDESTIA. (EULIAK BERAK EDESTUTA). Bost lanok dituzu irakurle zein baiño bikain ta eder ta benetan jakingarriak. Ondoren datorren lana dozube Azpeitia'tar Julene'rena.

EULI BATEN EDESTIA

"Ofillean eraitzen dan euliak bagillean bi anei gutxitu". Gaztelar esaera.

Iñork ikusiko ez zuan arrautza txiki-txiki bat nintzan ni lenengoz. Okoillu bateko zikinkerien gaiñean ipiñi ninduan nere amak beste arrautza askorekin batean.

Egun batzuek gerotxoago erten nintzan arrautzatik.

Aar zuri, txiki-txiki bat nintzan orduan.

Aste betean, neu nengoan zikinkeria yanda bizi izan nintzan. ¡Yaiotzean yanari ugaria ta ona euki nezan arduratu bai zan nere ama!

Yan da yan, azi ta azi, ordu gutxiren barruan erten zidaten egoak eta eulia izatera eldu nintzan.

Geroztik yoan etorri aundiak egin ditut. ¡Eta nik egin ditudan lanak eta eraman-ekarriak!

Zuek ikusi ez arren, anketan ille me-meak ditut, eta ille oiekaz edozein gaitzen aziak batu ta eramaten ditut. Egoetan eraman nezake gaitza.

Zuek ez dezute sifistuko. Ez ba, txikia bai-naiz! baiña nere gaiñean 6.000.000 azi eraman neizke.

Zer azi mueta?

Gaitz guztien aziak, naparrerienak, biriketako gaitzenak, gornienak, tipuzenak eta abar.

Udan ume asko gaixotu ta iltzen dituan gaitz baten azia ere beti neurekin erabilli oi det, eta umea lo dagoenean bere ezpain eta sudurrean ibilketak egiten ditut, baita umeak aoan erabiltzen duan txupetea, nai aña mikrobio utziaz.

Zikinkeria guztietan ibiltzea da neure atsegifrik aundiena. ¡Zikinkerien gaiñean yaioa naiz ba!

Ez naiz ordea zikinkerietan bakarrik ibiltzen. Baita ere okela, arrai, gaztae, esneopill, eta onelako gauza gozoetan.

Zenbait zartxo naiz, ez naiz ba aurten yaioa, igaz baizik; negu osoa sukaldeko epeletan igaro dedalako nago bizirik.

Nere aurretikoen berririk ez det, baiña yakintsu batek diona egia bada, uda batean 6.000.000 ondorengo utzi neizke. Ez dago beraz gure abenda amaituko dan bildurrik, neguan bat edo beste gelditzen ba'gera. Lurraren gañetik gure abenda kendu nai ba'dezute, guk arrautzak ipintzen ditugun lekuak, okoilluak, zakar-pilloak egoten diran bazterrak arrandegiak eta abar garbi euki, zikinkeria guztiak erre, ta kare bizia bota ugari: Kare biziak iltzen bai ditu ba gure arrautzak!

Baiña, etxeko andre batzuek oso maite gaituzte. ¡Maite ez ba'ginduzkete, ez lituzkie eulik... zikindutako gauzik dendetan erosiko!

Gaur goizean bildur ikaragarria igaroa naiz. Esnetan ia-ia ito nintzan, II-bear dedala etsita nagoarik etorri da etxekoandrea ta poliki-poliki atera nau. Gero, nik ainbeste mikrobio utzitako esneaz eman dio biberioia bere umetxoari.

Umea gaixotzen ba'da ez du ama arek asko usteko zeñek gaixotu dion bere biotzeko umetxo kutuna. Tiputza etortzen ba'zaio, —Ene, gu ez gera ba tiputzik dagoan etxean izan"— esango du.

Nik erantzun nezaioke —Baiña esnera erori baiño len, tipusdun gaixo baten ogearen azpian zegoan ontzi berarizkoan ibillita nengoan ordea. Lengo uda baten, washington urian ijguri egin ziguten guda gogorra! Leku guztietan gu arrapatzeko sareak zeuden. Lan gabe zeuden langille guztiak saregiñen ipiñi zituzten. Izpar-ingi

batek 75.000 sare eman zituan. Eta, txadon, etxe, arrandegi, arategi, denda, bultzi, tximist-burdi, txaide, enparantza ta leku guztietan, dana zan gu arrapatzeko sarea.

Gure azkena orduantxe izango zan, baldin an bezela beste leku guztietan, guda egin ba'ziguten.

Baiña ¡bai zera!

Gaur baiño naska aundiagorik artzen ez ba'digute. ¡Gizaldi batzuetarako ba'geral!

Olakoxea zan gure Arritokieta, Azpeitia'tar Julene.

Emakume zintzo, egi-zale, abertzalea! Benetan aintzagarria!

Lan jakingarri ta eredugarriak idatzi ebazan maistra argia. Ez bakarrik eskola umentzat baita adiñekoentzat ere egokiak. Benetan ipuinlari ona. Erreztasun aundiz ta euskera txukun ederkorrez idazten zekiana. Erri-senezko emakume au goretsia izan bedi ta bizi bedi betiraunez gure Euskalerraren gomuta ta biotzean. Beraz txalo berari Bizkaia'n kokatu zan gipuzkoar andre ta idazle euskaldun bikain oni.

Bitxikeri bezela jarri daigun Antonio Machado'ren ipuin bat berak euskeratutakoa.

ONTZA "La Lechuza"

Olio zugaitz gaiñean
ikusi zan ontza
egan da egan,
Zelai, mendiak,
olio zugaitz artean,
etxe zuriak.

Leio batetik
sartu zan ontza
Eleiza Nagusian.
San Kristobal aundik
uxatu egiten zuan,
Amabirjiñaren ontzitik
olioa nai zualako edan.

Andre Maria'k zion esan:

—utzi egiozu Kristobal Aundi,
nai aña dezan edan.

Olio zugaitz gaiñean
ikusi zan ontza, egan da egan,
Andre Maria'ri zekarkion
abartxo eze bat, esker onean.

Julenek oar au jarri zion: "Gauza bat da olertia, eta beste bat egia. Augaitik irakasleak azaldu bear dioe umeei, gau-txori onek ez duala oliorik edaten, ain pama txarra daukan arren. Eleizetan eta, itxita dagozan etxeetan sartzen ba'da, saguak eta eltxoak eta arrapatzeko izaten da. Olerti polita dalakoz ipiñi dut emen neuk euskeratuta. Zuek esan baiña, umeei egia.

JULENE AZPEITIA (Arritokieta)

*Yo maestra,
a veces olvido
las palabras
y solo escribo
AMOR
en el tablero.*

Maria Elena Quintero.

Julene Azpetia. Irakasle euskalduna,
benetako gogo sendoz ta, erritar senez,
igaro zan erakutsi ederrak emonez
azaldurik euskereaganako maitasuna.

Irakasle argia. Zumaiarra sorkunez,
Euskerearen aldeze bioztun ta kutuna,
larogei ta amabi urte luze, aztunez,
erroturiko zugatz goilari ta bakuna.

“Arritokieta” andra zabal, etxe zalea;
ilbarri dogun aberkide ta idazlea,
emakume itxarokor, apal, dotorea,
kristau doaitasunezko ekanduz betea.

Ainbat urteren buruz umeak eskolatuz
olbaltzetan zenbakiak ta, Euskalerrriaren
arduratasunez gogoak, biotzak argituz,
ta, aldibera, azi ona erein ondoren...

Ta, ixilik aldegin ba-dauzku be...Bai, zelan,
zelan aztu aren izena ta zeintasuna,
bizi-zear irakatsiz, idatziz, ainbat lan
iakingarri ain oparo eskeiñi euskuna?

Maitetasunezko irakasbide apalak,
—ipuin, olerki ta idazlan argigarriak—
amets estiz beteriko berbagai zabalak,
euskal alorrera gogo betez ekarriak.

Argi-izpi eredugarri ta bizi-biziak,
euskerearen sendabidezko itxaropenez
altxorturiko zillar, urregorriteriak,
erriari opalduak benetako maitasunez.

Biotz aundiko “maistra” ori, olerkariak
argira dakar, bizi dedin emen, betikoz,
guk be Ari iarraituz, gogo ta asmo sendoz,
aurkitu daiguzan urrezko ari barriak.

Muniategi'tar Sabin

*(Azpetia'tar Julene'ren omenezko olerki au
“ZER” bizkaierazko aldizkarian agertu zan
1980 garreneko Orrillean, 32 zenbakian).*